

УДК 330.341.1

ББК 65.293

Циганець В.В.

МАЛЕ ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: (0342) 59-60-03,
e-mail: vtzg@ukr.net

Анотація. Здійснено аналіз основних підходів щодо визначення комплексного критерію характеристики поняття малого підприємництва. Використано синергетичний підхід при дослідженні постіндустріальних тенденцій розвитку малого бізнесу в процесі розширеного відтворення. Запропонована класифікація підприємництва на інноваційно-виробниче й імітаційно-інертне. Сформовано чинники успішного функціонування малих підприємств в інноваційній діяльності та як виробничої основи інноваційно-орієнтованої економіки.

Ключові слова: мале підприємництво, інновації, розширене відтворення, синергетика.

Annotation. The article considers the analysis of complex criteria definitions of “small innovative business”. Especial attention a synergetic method at studying of postindustrial problems of small business development. Classification of small business on innovative-industrial and imitative-inertial is offered. A criterion of successful small enterprises development in innovative activity as production basis of the innovative economy is formulated.

Key words: small enterprises, Innovations, expanded reproduction, synergetic.

Вступ. Ще в середині минулого століття найбільш розвинуті країни світу вступили в період постіндустріального розвитку, основною рисою якого є створення національних інноваційних систем (НІС). Подібна система розглядає сферу науки й техніки як елемент ринку, товаром на якому виступають нові знання і технології. Основними елементами НІС є наука, освіта, інфраструктура інноваційної діяльності та ринок наукомісткої продукції/послуг. Головним елементом НІС визнається виробництво та виробничі підприємства – саме вони є споживачами нових технологій і формують попит на результати науково-технічних досліджень і розробок. У розвинутих країнах найбільш чутливим до нововведень і найбільш інноваційно-активним є власне малий бізнес, для підтримки якого на всіх рівнях розробляються спеціальні організаційно-економічні та фінансові механізми. Досвід розвитку світових господарських систем засвідчує, що без включення інноваційної діяльності в процес розширеного виробництва сучасна держава неконкурентоспроможна на світовому ринку, як і загалом не спроможна адекватно реагувати на тенденції та запити глобальної економіки.

Нині більшість інноваційно-активних підприємств України належить до великого та середнього бізнесу. Справді, мале підприємництво не ставить за мету вирішення загальнодержавних завдань, а спрямовує свої зусилля та ресурси на проблеми локального й приватного характеру. Водночас беззаперечним є той факт, що розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності як одні з пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва – важливий стратегічний інструмент регіональної влади для подолання кризи та стабілізації економіки, що й доводить досвід передових економічно розвинутих країн.

Постановка завдання. У цьому дослідженні ми розглянемо роль малого підприємництва за сучасних глобальних трансформаційних процесів і з'ясуємо ступінь впливу

постіндустріальних тенденцій світової економіки на формування національного сектора малого підприємництва. Наше завдання полягає в тому, щоб установити, яким чином інноваційна діяльність взаємодіє з процесами функціонування, механізмами підтримки та розвитку малого бізнесу, що надасть нам можливість ствердити або спростувати основоположний характер інноваційної діяльності як головного критерію для виокремлення поняття малого підприємництва.

Результати. В економічній літературі спроби виокремити основний критерій, який би комплексно характеризував мале підприємництво, продовжуються й донині. З терміном “малий бізнес” чи “мале підприємництво” зазвичай пов’язують невеликі розміри підприємств, хоча нерідко використовуються й різноманітні якісні критерії. Але, як засвідчила практика, кожний з критеріїв із часом не витримує критики та доповнюється або заперечується іншим.

Найбільш розповсюджена інтерпретація підприємництва початку 90-х зводилася до його розуміння як до будь-якої діяльності, що приносить прибуток. Таке спрощене визначення віддзеркалювало об’єктивні процеси зародження вітчизняного бізнесу за умов економічної деградації та масового розповсюдження лише найбільш простих видів підприємництва й було майже тотожне поняттю самозайнятості як різновиду нетрадиційної зайнятості, в основі якої лежить самоорганізація.

Подальша актуалізація підприємницького феномену в суспільній свідомості як визначного напрямку розвитку вітчизняної економіки потребувала адекватного відображення в економічній літературі. Тому поняття підприємництва стало розглядатися як спроможність суб’єкта комбінувати ресурси та фактори виробництва таким чином, щоб отримати максимальний прибуток.

Розвиваючи визначення сутності підприємництва на основі індивідуального таланту, економісти звернулися й до внутрішніх мотивів підприємницької діяльності. За такого підходу підприємництво визначається як діяльність індивідууму або колективу односторонців, що прагне здійснювати активний вплив на процес розширеного відтворення. Саме так, як особливий вид економічної активності, розуміє підприємництво А. Бусигін. Серед інших підходів можна відмітити концепцію В. Яковлева, що розгля-

Циганець В.В. Мале інноваційне підприємництво в системі розширеного відтворення дав підприємницьку діяльність як системоутворюючий фактор ринкової економіки [1].

На нашу думку, слід чітко виокремлювати підприємництво як інноваційно-виробничий бізнес від імітаційно-інертного (надалі – просто “інертний”), де отримання прибутку відбувається лише на етапі маркетингових трансакцій і ринкових спекуляціях на економічно-ефективних (уже впроваджених та успішно функціонуючих на інших ринках) інноваційних проектах.

Інертний бізнес для свого здійснення використовує ринковий дисбаланс як у сфері обігу, так і виробництва у формі географічної або часової різниці цін на товари чи нового сполучення факторів виробництва, що й надає бізнесмену можливість для здійснення різноманітних спекуляцій. Але в міру того, як усе більша кількість бізнесменів використовує подібну технологію отримання додаткового доходу, згідно з теорією граничної корисної вартості, ринок починає вирівнювати умови для виробництва й обігу в зазначеній галузі. Зниження галузевих доходів змушує бізнесменів переходити в іншу галузь і вже там здійснювати збалансування попиту й пропозиції. Таким чином ринковий бізнес використовує порушення рівноваги й у процесі свого функціонування відновлює її.

Навпаки, підприємництво як інноваційний бізнес, у силу іманентно властивого йому новаторства, відхиляє ринок від рівноваги, створюючи нові потреби, товари, технології і нові можливості для комерції у сфері виробництва й обігу.

На рис. 1 зображено зв'язок і взаємозалежність функціональних векторів інноваційного (AC) та інертного (B'B, BB') бізнесу в процесі розширеного відтворення в проекції на площину ринку W.

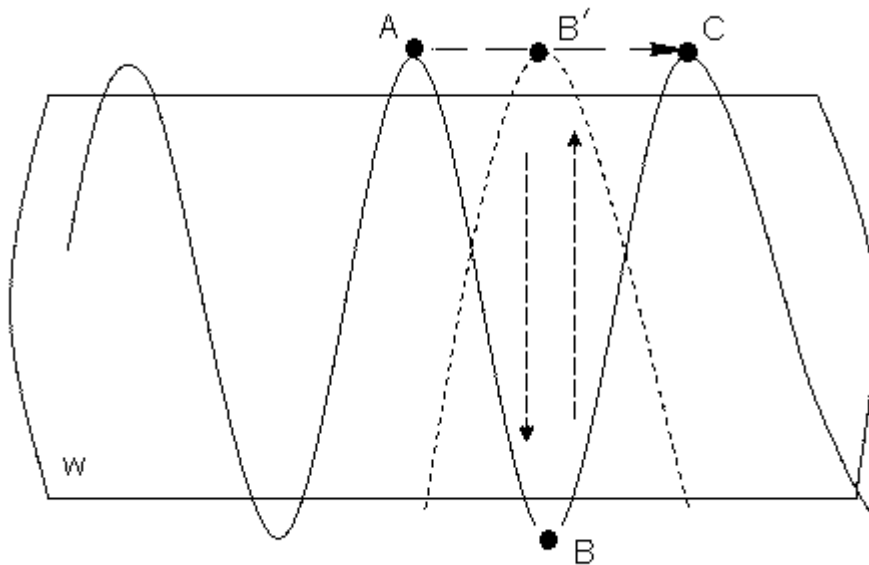

Рис. 1. Вектори функціонування та розвитку підприємництва в процесі розширеного відтворення

Використовуючи синергетичний підхід в економічному дослідженні (див. [2]), ми будемо розглядати розширене відтворення як відкриту (нелінійну та нерівноважну) систему. Тоді позиції ринкової рівноваги (початок упровадження товару на ринок або повний вихід з нього) будуть описуватися точками біфуркації A, B(B') і C. Інноваційний бізнес стосовно інертного виконує флуктуаційну функцію: зіштовхуючи товар із точки A в площину W, інновація актуалізує новий простір для комерції – створює нову ринкову нішу. Функціональна площина інертного бізнесу детермінована й обмежена розвитком виробництва, а вектор спрямований лише до чергової “мертвої” точки B, тому подібний бізнес розвивається тільки перманентно “вібруючи” у площині ринку перпендикулярно відрізку AB'. Говорячи в термінах синергетики, точки A, B, C, ... є атракторами, зонами абсолютного тяжіння для ринку, його утворення, формування та розвитку. Водночас ці точки є вихідними для зародження нового циклу інноваційного виробництва, й саме тому залежні від ринку, який визначає вектор подальшого розвитку інноваційного бізнесу. Отже, інноваційний та інертний бізнес взаємопов'язані оберненими функціями дисипативного характеру виробництва та ринку: у процесі розширеного відтворення виробництво підвищує ентропію на ринку; у свою чергу, ринкова структуризація підвищує невизначеність і збільшує ризики для наступного циклу виробництва.

Було би помилковим недо- або переоцінювати кожну з наведених категорій підприємництва. Проте в нас є всі підстави вважати, що за умов високотехнологічного типу міжнародної конкурентоспроможності, який забезпечується, насамперед, цінними факторами та порівняльними перевагами у вартості природних ресурсів і робочої сили, саме інноваційне підприємництво визначає вектор економічного розвитку та є обличчям національної економіки загалом.

Ініціатива, спроможність прийняти на себе економічні ризики є, так би мовити, моральною передумовою підприємництва. Комбінування факторів виробництва з метою більш ефективного їх використання дозволяє підприємцю посилити свої позиції

в конкурентному середовищі й може приймати різні форми – від удосконалення або заміни технології, яка зменшує затрати при фіксованій якості, до вдосконалення або заміни продукту, який більш адекватний потребам ринку. При цьому вдосконалення стосуються не лише виробничого циклу, але й системи розподілу та системи забезпечення ресурсами (маркетингові технології), охоплюючи весь розширений цикл “виробництво-розподіл”. Також підприємець може ставити питання про вдосконалення механізму функціонування всієї організації, її адаптації до зовнішнього середовища, інтересам і потребам цільової групи споживачів та ін.

Висновки. На нашу думку, збільшення кількості малих підприємств до потенційно прийнятної межі є стратегічним завданням державної соціально-економічної політики, яке сприяє стабілізації та розвитку національної економіки, інтеграції у високо-технологічне зовнішнє середовище світового ринку та відкриває широкі можливості для реалізації економічного потенціалу загалом. Причини успішного функціонування малих підприємств в інноваційній діяльності як виробничій основі інноваційно-орієнтованої економіки, що спроможна задовольнити постійно відновлювані потреби в усіх галузях економіки та соціальної сфери, ми бачимо в такому:

1) поглиблення спеціалізації при здійсненні наукових розробок привело до того, що малі підприємства навіть при обмеженому обсязі фінансових вкладень є конкурентоспроможними порівняно з великими, оскільки працюють у вузькоспеціалізованому напрямі, що зумовлює відповідну концентрацію зусиль і ресурсів;

2) малі підприємства займаються розробками й освоєнням інновацій у тих областях, які, з огляду великих підприємств, є неперспективними або високоризиковими;

3) малі підприємства охоче беруться за розробку й освоєння оригінальних нововведень;

4) у малих підприємствах управління етапами інноваційного процесу здійснюється набагато ефективніше, ніж у великих, що прискорює отримання кінцевого результату інноваційної діяльності;

5) за допомогою інноваційної діяльності малі підприємства забезпечують передачу новітніх технологій, “ноу-хау” з фундаментальної науки та закритих галузей у сферу відкритої економіки.

1. Кузнецов А. Н. Инновации как основа развития и совершенствования малых и средних предприятий сферы услуг : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / А. Н. Кузнецов. – М., 2005. – 155 с.
2. Решетило В. П. Экономическая синергетика реализации рыночного потенциала институциональных систем : дисс. ... доктора экон. наук : 08.01.01 / Валентина Петровна Решетило; Харьков. нац. ун-т им. В. Н. Каразина. – Х., 2006. – 440 с. – Библиогр.: с. 399–429.
3. Барановська М. І. Інноваційний розвиток держав Європейського Союзу в контексті формування їх міжнародної конкурентоспроможності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : 08.00.02 / М. І. Барановська ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010.
4. Дмитренко М. А. Інноваційні стратегії розвитку України: політологічний концепт [Текст] : монографія / М. А. Дмитренко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т досл. проблем держ. безпеки. – К. : Ун-т “Україна”, 2010. – 504 с. – Бібліогр.: с. 469–503 (1000 екз.). – ISBN 978-966-388-314-4.
5. Васильєва Т. А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку [Текст] : монографія / Т. А. Васильєва. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 118 с. : рис. – Бібліогр.: с. 117–118 (300 екз.). – ISBN 978-966-8958-53-3.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Василюк М.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.